

О. А. Гордієнко// Пріоритети розвитку початкової освіти в контексті становлення Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 березня 2021 року) / за заг. ред. Т.І. Шанскова – Житомир: ФО-П «Н.М.Левковець», 2021. – С. 19 – 23.

О. А. Гордієнко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
та культури фахової мови
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

Формування комунікативної компетенції учнів НУШ на уроках рідної мови та читання

Шлях реформування, за яким іде українська школа, диктує зміни в підходах до навчання, у визначенні пріоритетів у галузі освіти. Зміни, які сьогодні відбуваються в освіті України та знайшли відображення в законах "Про освіту", концепції Нової української школи, націлюють на всебічний розвиток особистості, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей. Компетентність – це універсальне поєднання умінь, знань, навичок, способів мислення, ціннісних орієнтирів та ідейних переконань, які дозволяють розв'язувати проблеми, що постійно виникають у нестандартних життєвих ситуаціях. Компетентність допомагає досягати успіху як у навчанні, так і у професійній діяльності, вона стала новим мірилом людської освіченості, тут перше місце надається не просто процесу навчання та заучування певного обсягу вивченого матеріалу, а результату, втіленому в здатності правильно діяти в умовах і обставинах, які постійно змінюються [2, с. 20–27].

Сучасні дослідники спрямовані на пошук інноваційних методів, прийомів і форм навчання, що значно підвищують ефективність таких

важливих компонентів змісту навчання, як мовна й мовленнєва компетенція, складових комунікативної компетенції учнів [4, с. 144]. Мовна компетенція містить два компоненти: накопичений дитиною під час спілкування мовний досвід та мовні знання, засвоєні у процесі навчання. Мовленнєва компетенція – комплексне поняття, що включає мовленнєві вміння (наприклад, вести діалог, сприймати, відтворювати і продукувати усні й писемні, монологічні і діалогічні висловлювання), необхідні для спілкування. Це доречне й адекватне використання мови і позамовних засобів виразності (інтонації, міміки, жестів) у тих чи інших ситуаціях комунікації.

Формування мовленнєвої компетенції відбувається саме на основі текстоцентричного підходу – використовуючи тексти як важливий компонент змісту навчання. Для читання обираються найкращі зразки художнього мовлення, отже, вони є прекрасним матеріалом для вдосконалення комунікативних умінь учнів молодших класів. Тексти – благодатне джерело поповнення словникового запасу здобувачів освіти, вчитель може вдосконалювати вміння їх діалогічного й монологічного мовлення, спонукати дітей ділитися думками, активізувати пасивний словниковий запас.

Для вдосконалення мовленнєвої компетенції учнів початкової школи додаткові можливості може надати інтеграція різних предметів: мовно-літературної галузі і природознавства, рідної мови й образотворчого мистецтва, читання й музики тощо. Зокрема, під час вивчення літературних творів на уроках літературного читання легко здійснювати взаємозв'язки, оскільки діють тематичний і календарний принципи добору текстів. Тому цілком природним є зв'язок тем про пори року. Наприклад, на уроках читання вивчається тема "Олександр Олесь. "Впливає осінь на канві зеленій", а на уроках природознавства діти ознайомлюються зі змінами, які відбуваються в природі восени.

Як показує досвід, для розвитку діалогічного мовлення дає можливість використання ігор, зокрема ігор-інсценізацій, в яких учні виступають у ролі

тієї чи іншої дійової особи. У психологічній науці ствердився погляд на гру як провідну діяльність дітей дошкільного віку, важлива роль гри зберігається і в молодших школярів. Гра, цей феномен дитинства, пробуджує в дітей інтерес до художньої літератури, адже в грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються усі психічні процеси дітей. На матеріалі змісту прочитаного тексту, наприклад, казки, доречно організовувати ігри. Так, в "режисерських" іграх дитина говорить за ляльок, скеровує її дії. На "режисерські" ігри схожі ігри-драматизації, де ролі виконують самі діти. У процесі їх проведення використовуються костюми або їх елементи й навіть декорації. В іграх-драматизаціях сюжет служить основою для імпровізації. Тут можуть використовуватись сюжети казок (Н. Забіли "Корінці та вершечки", І. Франка "Ріпка", "Лисичка і журавель", Ю. Ярмиша "Зайчик і Вовчик" та ін.). За сюжетом виникають ігрові стосунки, але з'являються й реальні стосунки. Це допомагає дітям засвоїти норми поведінки, правила спілкування між людьми, у цьому разі між однокласниками, вчитися домовлятися, обговорювати, вільно висловлювати свої думки.

Так, читання оповідань В. Сухомлинського "Соромно перед соловейком", "Скажи людині: "Доброго дня!", "Сьома дочка" дозволяє обговорити правила поведінки та самообслуговування, виховання гарних звичок. Дитина вчиться себе обслуговувати, робити це швидко та охайно, бути чемною, піклуватися про порядок у класі (протирати парти, стільці, дошку, доглядати за квітами), слідкувати за чистотою свого одягу, взуття.

Учень початкових класів вже вміє висловити своє ставлення до явищ оточуючого життя, і це робить необхідним систематичне збагачення знань дітей. Важливо не лише читати літературні твори, але далі провести бесіду за їх змістом, розглянути та обговорити ілюстративний матеріал. Звернувшись до улюблених малятами казкових сюжетів, проводимо гру "Створи схожу казку". Дитина створює власний сюжет. Цю гру-творчість можна ускладнювати, пропонуючи такі завдання: запропонувати інший кінець казки І. Франка "Ріпка" або придумати інший поворот подій у казках І. Франка "Лисичка і журавель",

Олени Пчілки "Журавель та чапля", Н. Забіли "Корінці та вершечки". Використання зазначених сюжетно-рольових ігор дозволяє активізувати уяву дітей, спрямувати її на створення власних ігрових сюжетів, що може здійснюватися в самостійній ігровій діяльності.

Для розвитку мовлення і образних уявлень на основі прослуханого тексту, тобто внутрішнього бачення, використовується прийом словесного ілюстрування. Спочатку діти розглядають запропоновані ілюстрації. Учитель каже: *"Розгляньте ілюстрацію до цього вірша. Чи можемо ми віднести її до всього твору, чи до якоїсь його частини? Що зобразив художник? Що він намалював у центрі картини? Вдалині? Які фарби вибрав художник для своєї роботи? Який настрій створила у вас картина?"*

"А тепер уявімо, що ви художники, – каже вчитель. – Намалюйте картину, яку Ви побачили в своїй уяві, коли прочитали вірш". Педагог пропонує дітям такий план словесної картини: 1) Кого я намалюю на картині? 2) Як я намалюю: яким буде передній і дальній плани картини? 3) Які фарби допоможуть мені в моєму задумі?

Далі діти переходять до свого улюбленого заняття – малювання, після чого вони разом із учителем визначають кращий малюнок. Так, після читання фольклорного твору "Ходить гарбуз по городу" проводиться музична драматизація, далі діти малюють "гарбузових родичів". Таким же чином працюємо над віршами Ліни Костенко "Білочка восени", Лесі Українки "Вишеньки", Ігоря Січовика "Безквитковий пасажир", Олександра Олеся "Ялинка" та ін.

Як свідчить практика, сприймаючи поезію, учні відчують складності. Адаже образність вірша не завжди доступна учням, хоча віршовані рядки вони запам'ятовують швидко. Трапляється, що діти неправильно використовують виражальні засоби в процесі читання, що можна пояснити помилковим або неточним розумінням значення деяких слів і виразів. Щоб навчити дітей розуміти образність ліричного твору, методика рекомендує використовувати ігровий прийом під назвою "Стилістичний

експеримент". Він полягає в заміні авторського слова чи словосполучення близьким за значенням (синонімічним) словом, а далі – в усвідомленні на основі зіставлення з авторським текстом його особливої виразності, краси, емоційної насиченості. Наприклад, під час роботи над віршем Олександра Олеся "Білі гуси летять над луками", вчитель пропонує учням інтерактивну гру "Стилістичний експеримент": до слів впали (для 1-ї групи), розгойдали (для 2-ї групи), розцвіли (для 3-ї групи) добрати синоніми. Групи виконують завдання на швидкість. Далі діти виразно читають поетичний текст та тексти, які вони утворили, та перевіряють, чи вдалося їм передати за допомогою дібраних слів мелодійність, зачарованість, як у поезії: "*Білі гуси на озеро впали, / Тихі води кругом розгойдали... / Розцвіли, як купави великі...*"

Пропоновані види завдань сприяють розвитку комунікативних умінь школярів, формують навички роботи в команді, формують творчий підхід учнів до завдань, а значить, комунікативну компетенцію. Не викликає сумнівів, що з появою більшої кількості комп'ютерних програм буде поповнюватись й перелік вправ і завдань, де можна залучати мультимедійні технології [5, с. 77–81].

Водночас зауважимо, що у грі важливим є елемент новизни, який сприяє підтриманню в дітей інтересу до неї. Все, що перестає нести дітям новизну, здивування, радість, стає стереотипом, що може призвести до негативних наслідків. Це положення стосується й засобів ігрового спілкування. Тому слід намагатися застосовувати якомога більше різноманітних варіантів.

Список використаної літератури

1. Божович Е. Д. Розвиток мовної компетенції школярів : проблеми та підходи. *Психологія*. 1997. № 1. С. 33–34.
2. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : ВЦ "Академія", 2007. 360 с.

3. Миронова Р. М. Игра в развитии активности детей. Минск : Народна асвета, 1989. 174 с.
4. Міненко Л. М., Залібовська-Ільницька З. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках з рідної мови. *Творча особистість учителя як передумова інноваційних процесів у початковій школі*. Житомир, 2004. С. 144–149.
5. Ткачук В. Комп'ютеризація шкільної освіти : переваги та сфери ризику. *Вища освіта України*. 2004. № 4. С. 77–81.